

EHYT KATSAUKSIA 1/2013

Eeva Koltola

Lukiolaiset ja päihteet

Laadullinen selvitys opiskelijoiden
ja opettajien näkemyksistä

Eeva Koltola

Lukiolaiset ja päihteet

Laadullinen selvitys opiskelijoiden
ja opettajien näkemyksistä

SISÄLTÖ

TAUSTAA	4
Lukio-ikäisten päihteiden käyttö aiemman tutkimuksen valossa	4
SELVITYS	6
Tavoitteet	6
Aineistonkeruun toteutus	6
Analyysimenetelmä	7
TULOKSET	9
Lukion juhlat	9
Vanhojen tanssit	10
Opettajat vanhoista	11
Penkkarit	12
Juominen aikuistumisen osoituksena ja kulttuurisena itsestäänselvyytenä	13
Arkipäiväistyvä kannabis	14
Opettajien kanta kannabiksen yleisyyteen	16
Raittius	16
Valistus	19
Koulun linja	20
Opettajien vastuu	20
JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	23
LIITE 1.	25
LÄHTEET	26

TAUSTAA

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n Lukio-hanke syntyi Amis – arjen ammattilaiset -hankkeen rinnalle täydentämään toisella asteella tehtävää ehkäisevää päihdetyötä. EHYT ry:n pyrkimyksenä on tarjota laadukasta ehkäisevää päihdetyötä tasa-arvoisesti sekä lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Lukio-hankkeen ensimmäisen vuoden 2012 aikana kartoitettiin laadullisen selvityksen avulla lukiolaisten ja heidän opettajiensa suhtautumista päihteiden käyttöön. Tavoitteena on jatkossa kehittää lukioihin sopivia ehkäisevän päihdetyön menetelmiä selvityksen tulosten pohjalta. Hanketta rahoittaa Jenny ja Antti Wihurin rahasto.

LUKIO-ikäisten päihteiden käyttö aiemman tutkimuksen valossa

Erilaisten rekisteriaineistojen (Kouluterveyskysely, Nuorten terveystapatutkimus) kautta on saatavilla hyvin tilastotietoa toisen asteen opiskelijoiden päihteiden käytöstä ja muusta terveyskäyttäytymisestä. Lukion 1.–2. -luokkalaisista päivittäin tupakoi 11 % (vuonna 2000 19 % eli tupakoivien määrä on lähes puolittunut vuosikymmenessä), nuuskaa 3 % ja tosi humalaan vähintään kerran kuussa itsensä juo 25 %. Laittomia huumeita ainakin kerran on kokeillut 14 % lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista. Vuonna 2011 huumeita oli tarjottu joka neljännelle 18-vuotiaista pojista ja noin joka viidennelle tytöistä ja noin 7–8 % 14-vuotiaista. Huumeiden tarjonnan rakenne on muuttunut 1990-luvulta 2000-luvulle tultaessa siten, että valtaosa tarjonnasta tulee tuttavilta eikä vierailta. Tuttavien ja ystävien osuus tarjoajista on hieman vahvistunut vuosien 2009 ja 2011 välillä. (Nuorten terveystapatutkimus 2011.)

Raittiiden nuorten osuus 12-14-vuotiaiden ryhmässä on kasvussa ja vuonna 2011 suurimmillaan koko 2000-luvun aikana (Nuorten terveystapatutkimus, 2011). Jotain kuitenkin tapahtuu raittiudelle nuorten saavutettua tietyn iän, sillä 16–18-vuotiailla tällaista raittiuden lisääntymistä ei ole nähtävissä. Sen sijaan 18-vuotiaiden tyttöjen kohdalla juominen on lisääntynyt. Onkin perusteltua tarkastella ikäryhmää, jonka kohdalla alkoholinkäyttö tihentyy ja yleistyy.

Saatavilla ei ole ollut juuri laadullista tietoa lukiolaisten päihteiden käyttötavoista tai juhlimiskulttuureista eikä siitä, millaisia ehkäisevän päihdetyön menetelmiä oppilaitoksissa kaivataan. Tiedämme edelleen vähän siitä, miten nuoret päihteidenkäyttönsä suhtautuvat ja millaisia merkityksiä se saa täysi-ikäistymisen kynnyksellä, esimerkiksi peruskoulusta itsenäisempään lukiomaailmaan siirryttäessä.

Jotakin aiemman lukiolaisten juomiskulttuurista aiemman tutkimuksen perusteella kuitenkin tiedetään. Lukiolaisten ja ammattiin opiskelevien juomiskulttuurien eroja tarkastellut Maunu (2011) vertaili tutkimuksessaan nuorten kertomuksia miellyttävistä ja epämiellyttävistä juomiskokemuksista. Kaikkien ryhmien kertomuksissa korostuivat juomisen sosiaaliset ja emotionaaliset puolet. Nuorten juomista motivoi kokemus juomisesta tiiviinä ja palkitsevana yhdessäolona. Epämiellyttävissä kokemuksissa ryhmän tiiviys rikkoutuu, riidellään ja hauskanpito johtaakin kaaokseen. Nuoret eivät juomisen kohdalla pohdi terveyttä tai rahanmenoa. Maunu havaitsi nuorten juomisen sosiaalisuudessa myös ryhmäeroja. Hänen mukaansa yhteinen juominen on ammattiin opiskeleville pojille suhteellisesti tärkeämpi keino yhteenkuuluvuuden tunteen saavuttamiseksi kuin muilla ryhmillä. Ammattiin opiskelevat pojat juovat mieluummin tutulla, suhteellisen suljetulla porukalla. He myös sitoutuvat yhdessä juovaan ryhmään ehdottomammin kuin ammattiin opiskelevat tytöt tai lukiolaispojat ja -tytöt, joiden kaikkien juomistilanteisiin liittyy enemmän sosiaalista sukkulointia ja yksilöllisiä mielihaluja. Epämiellyttävien juomiskokemusten kohdalla ei ilmennyt tällaisia ryhmäeroja vaan niitä kuvattiin eri ryhmissä melko yhtenevästi.

SELVITYS

TAVOITTEET

Tämän selvityksen tavoitteet voidaan muotoilla seuraavasti:

- Tuottaa laadullisin menetelmin tietoa, jota voidaan hyödyntää ehkäisevässä päihdetyössä
- Kuvata lukiolaisten päihteiden käytön erityispiirteitä

Arviointia ja ohjausta varten hankkeelle koottiin ohjausryhmä, johon kuuluvat Nuorisotutkimusverkostosta VTT, dosentti Mikko Salasuo ja VTT, tutkija Jaana Lähteenmaa, VTT, erikoistutkija Christoffer Tigerstedt Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta sekä EHYT ry:stä VTM, erityissuunnittelija Antti Maunu, VTM, päällikkö Tuula Sundman ja VTM, projektikoordinaattori Eeva Koltola. Hankesuunnitelma ja aineistonkeruun käytännön asiat käsiteltiin hankkeen käynnistyessä ohjausryhmässä.

AINEISTONKERUUN TOTEUTUS

Alueiksi, joilta tutkimusaineistoa kerättiin, valikoituivat Oulu ja Vantaa. Tähän oli useampia syitä; aineistosta haluttiin maantieteellisesti edustava, joten mukaan valittiin kaupunki sekä etelästä että pohjoisesta. EHYT ry on myös valtakunnallinen toimija, joten tulosten haluttiin palvelevan koko Suomea. Hankkeen resurssit olivat rajalliset, joten tätä laajempaa aineistoa ei lähdetty keräämään.

Kummastakin kaupungista pyydettiin mukaan kaksi koulua. Tarkoituksena oli järjestää kaksi opiskelijaryhmän ja yksi opettajaryhmän keskustelu kullakin koululla. Yksi opettajaryhmä jäi toteutumatta, mutta yhdellä koululla järjestettiin ylimääräinen opiskelijaryhmä, jotta kaikki halukkaat pääsivät osallistumaan. Aineisto koostuu näin ollen yhdeksästä opiskelijaryhmäkeskustelusta ja kolmesta opettajaryhmäkeskustelusta. Kuhunkin ryhmään osallistui haastattelija ja 3-5 osanottajaa. Kaikki osallistujat saivat palkkioksi osallistumisestaan elokuvalipun. Keskustelut kestivät keskimäärin vajaan tunnin. Keskustelut nauhoitettiin ja litteroitiin tekstimuotoon. Keskustelijat on litteraatioissa nimetty puhujatunnistein (H=haastattelija, T=tyttö, P=poika, M=mies

ja N=nainen). Numerointi kulkee keskusteluun osallistumisjärjestyksen ja osallistujien määrän mukaan. Keskustelijoista opiskelijoiden osalta 25 oli tyttöjä ja 15 poikia, opettajia oli 7 naista ja 3 miestä.

	Oulu	Vantaa	Yhteensä
Opiskelijat	22	18	40
Opettajat	6	4	10

Taulukko 1. Ryhmäkeskustelujen osallistujamäärät.

Keskustelut keskittyivät kolmeen teemaan, joihin päädyttiin suunnittelussa ohjausryhmän kanssa: lukion juhlat, kannabis ja raittiutus. Juhlapäiviin liittyvä problematiikka oli noussut esiin ehkäisevän päihdetyön kentällä ja sitä haluttiin lähteä purkamaan tarkemmin. Kannabiksen käyttö ja asenteet sitä kohtaan sekä nuorten näkemykset ja kokemukset raittiudesta koettiin puolestaan ohjausryhmän kanssa käydyssä keskustelussa ajankohtaisiksi aiheiksi.

Opettajien keskusteluissa teemat olivat samat lukuun ottamatta viimeistä raittiutta käsittelevää teemaa, jonka sijaan opettajat keskustelivat vastuukysymyksistä. Lisäksi lopuksi keskusteltiin kaikissa ryhmissä siitä, kuinka paljon päihdeasiat olivat olleet koulussa esillä ja millaiseksi niiden käsittely oli koettu ja millaista tukea tai sisältöjä mahdollisesti kaivattaisiin. Keskustelutilanne eteni siten, että haastattelija esitti osallistujille väitteen, jota pyysi kommentoimaan mahdollisimman monipuolisesti. Tilanteesta pyrittiin tekemään mahdollisimman luonteva ja epämuodollinen. Tähän päästiin parhaiten ryhmissä, joissa haastateltavat opiskelijat vaikuttivat tunnevan toisensa hyvin, olivat kenties samaa kaveriporukkaa. Muissakin ryhmissä tunnelma oli hyvä, mutta keskustelu ei pulpannut aivan yhtä vapaasti. Haastattelija ei vain esittänyt väittämiä, vaan kommentoi myös ryhmän keskustelua.

ANALYYSIMENETELMÄ

Tämän selvityksen keskusteluaineiston analyysin tapaa kuvaa parhaiten teoriaohjaava sisällönanalyysi. Tuomi ja Sarajarvi (2009, 97) ovat kuvanneet tätä menetelmää seuraavasti: ”[analyysilla] on teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjautu suoraan teoriaan tai teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä. Kaikkiaan analyysista on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta sen merkitys ei ole teoriaa testaava, vaan enemminkin uusia ajatuksia testaava. Analyysi etenee aineiston ehdoilla, kuten aineistolähtöinen analyysikin.” Aineistolähtöisessä analyysissa teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta, kun taas teoriaohjaavaan ne tuodaan aiemmasta tutkimuksesta ja teoriasta.

Tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että haastatteluaineistoa on tarkasteltu itsenäisenä kokonaisuutenaan kooten toistuvia sisältöjä ja kiinnostavia havaintoja, mutta näitä havaintoja on myös peilattu aiemman tutkimuksen tuloksiin. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetty on myös väistämättä ohjannut ajattelua analyysiprosessin aikana.

Seuraavassa luvussa esiteltävät tulokset ovat syntyneet tyypittelyn myötä. Tyypittelyssä aineisto ryhmitetään tietyiksi tyypeiksi. Esimerkiksi tiettyjen teemojen sisältä etsitään näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia ja muodostetaan näistä yhteisistä näkemyksistä eräänlainen yleistys, tyyppiesimerkki. Tyypittelyssä tiivistetään joukko tiettyä teemaa koskevia näkemyksiä yleistykseksi. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 93.)

TULOKSET

Tulosten esittely etenee seuraavasti: käsitellään haastattelussa esitetyt väittämät ja niihin liittyneen keskustelun ydinkohdat. Lisäksi kuvataan muita keskusteluista heränneitä havaintoja.

LUKION JUHLAT

Lukioaikaan liittyy useita jo perinteiksi muodostuneita juhlistettavia virstanpylväitä: nahkiaiset ensimmäisenä vuonna koulun alkaessa, vanhojen tanssit toisena vuonna sekä penkinpainajaiset eli penkkarit kolmantena vuonna. Nahkiaisia ei järjestetä kaikissa kouluissa, joten keskusteluissa päätettiin keskittyä vanhojen tansseihin ja penkkareihin, joita vietetään kaikissa suomalaisissa lukioissa. Nämä molemmat lukion juhlat rytmittyvät abivuoden, lukion kolmannen vuoden, ympärille, sillä abiajan voidaan joskus katsoa alkavan jo vanhojen päivästä toisen luokan keväällä. Abien koulunkäynti päättyy penkinpainajaispäivään, josta alkaa tenttiaika. Lukion toisluokkalaiset viettävät vanhojenpäivää penkkareita seuraavana päivänä. Abien lähdettyä toisluokkalaisista on tullut koulun vanhimpia, ”vanhoja”. (Saarikoski, 1994.)

Vanhojenpäivänä pukeudutaan vanhanaikaiseen tyyliin, arvovaltaisen tunnelman saavuttamiseksi. Pukujen historiallista alkuperää ei ole tarkoin määrätty; riittää, että ne näyttävät vanhanaikaisilta ja arvokkailta. Useimpien juhlapukujen tyyli on perinteisesti ollut peräisin 1800-luvun alkupuolen ja 1900-luvun alun väliseltä ajalta. Nykyään pukujen vanhanaikaisuus on alkanut jäädä sivuseikaksi ja lukiolaistytöjen asut ovat enemmänkin tavanomaisia ilta- ja tanssiaispukuja. Vanhojen tanssit on arvokas ilta-pukujuhla, jota varten laittautumiseen panostetaan. Vanhojen päivä levisi nykyisessä muodossaan koko Suomeen etenkin 1980-luvulla. Muotoon ovat saattaneet vaikuttaa amerikkalaisten high schoolien päättäjäistanssit (prom), joita varten pukeudutaan näyttävästi iltapukuihin. (Aalto 1999, 398–399.) ”Hienojen juhlapukujen ja vanhojentanssiesitysten ohella päivään kuuluu arvokas, hillitty käytös koulussa: jopa ryypätä on osattava ”sivistyneesti”, huomaamatta ja hallitusti”, kirjoittaa penkinpainajaisperinnettä tutkinut Saarikoski (1994).

Penkinpainajaiset tai potkijaiset ovat Suomen oppikoulujen perinnettä: ylioppilaskokelaiden eli abiturienttien tapa juhlia yhdessä viimeistä koulupäivää. Penkinpainajaisien nimellä nämä vuosittain toistuvat juhlat on tunnettu 1900-luvun alusta lähtien. Nykyisin abiluokat kaikkialla Suomessa viettävät penkkareita perinteisin menoin. Saarikosken (1994) mukaan penkinpainajaiset vastaa huonosti niitä yleisiä mielikuvia, joita perinteen käsite herättää vanhan tavan itseisarvosta. Penkkareita ei vietetä, jotta vaalittaisiin perinteitä – vaan siksi, että se on hauskaa. Penkinpainajaisia voidaan pitää rituaalina, koska se on yhteisöllistä, kaavamaista, odotettua ja ennustettavaa toimintaa, jolla on symbolista merkitystä. Rituaalissa noudatetaan tiettyjä, sovinnaisia muotoja. Juhlasta rituaali poikkeaa siinä, että se saa aikaan jonkin muutoksen yhteisön elämässä, kun taas juhla liikkuu puhtaasti symbolisella tasolla. (Saarikoski, 1994.) Ensimmäisen keskusteluteeman puitteissa tarkasteltiin näitä lukion juhlia niihin liittyvän päihteiden käytön näkökulmasta.

VANHOJEN TANSSIT

Ensimmäinen väittämä, jota keskustelijoita pyydettiin kommentoimaan, oli: ”Juominen ei kuulu Vanhojen juhlallisuuksiin.” Keskusteluihin osallistuneet nuoret olivat yksimielisiä siitä, ettei alkoholin nauttiminen – ainakaan humaltumiseen asti – ole Vanhojen tansseissa sopivaa. Myöhemmin illalla seuraaville jatkoille sen puolestaan nähtiin kuuluvan olennaisena osana juhlimista.

Osa selvitykseen osallistuneista kouluista oli niin sanottuja yhtenäiskouluja eli peruskoulu – joskus jopa päiväkotia – oli lukion välittömässä läheisyydessä. Osa opiskelijoista toikin keskusteluissa esiin esikuvana nuoremmille toimimisen: pienet lapset voisivat säikähtää humalaisia.

Nuorten kommenteissa nousi toistuvasti esiin niin sanottu mokaamisen pelko. Juomista kuuluu säädellä niin, ettei menetä kontrollia ja nolaa itseään. Vanhojen tanssien kohdalla mokaamisen pelko korostuu erityisesti; olisi noloa seota askeleissa yleisön ja muun koulun edessä.

T3: se kuitenkin ku se on niin tärkeä sillain että sitä, tavallaan niinku yks lukioajan kohokohta et sitten-- -- jos menis tanssiin kannissa, niin ja sitten, niin just se että ei muista siitä mitään ja sitten se että, jos mennee vaikka jotenkin niinku vaikka askeleet sekasin siinä kun on ihan humalassa ja ei tajua mitään sitten tavallaan niinkun, nolaa itensä koko koulun eessä

T?: ja kaikki sitten muistaa et sä olit se joka, tanssi päissään

(OPISKELIJARYHMÄ 1, OULU)

TULOKSET

Oman lisänsä mokaamisen tuo vielä sosiaalinen media, jossa juorut ja jutut leviävät nopeasti. Aineistosta löytyy esimerkki, joka kuvaa hyvin sitä, miten koulun tapahtumat voivat levitä Facebookissa.

T1: ois se kyl aika tyhmää et jos joku kännissä niinku, menis tanssii vanhojen, niihin tansseihin

P1: mm kyl mä muistan kans tota, nimenomaan sillon, kun oli vanhojen tanssit () katteli Facebookiin yhen toisen koulun oppilait niin oli sillon, no niin no, nyt loppu, vanhat kesken että, maikat ratkas, () loppu siihen tanssi

H: oliko se niinkun että ne niinkun poisti sen ihmisen vai

P1: joo, se oli kerenny juoda sen verran

T1: ai kesken niitten

P1: oo siis, se oli kerenny vissiin yhet tanssit tanssii ja sit se oli jääny kiinni et se oli ollu, juomaa veressä ja ()

P2:) () vetäny () kesken tanssien et oliko siin mitään järkee vaik enää sit tanssii siellä, mä veikkaan et siit, vähän on nimeä tullu siin vaiheessa

(OPISKELIJARYHMÄ 7, VANTAA)

Erityisesti tytöt tuntuvat olevan sitä mieltä, ettei arvokasta juhlapäivää saa pilata törttöilemällä humalassa. Vanhojen juhlallisuudet ovat harvinainen mahdollisuus pukeutua hienosti ja muutenkin laittautua. Erään lukiolaispojan kärjistyksen mukaan ”tyttöjä kiinnostavat puvut ja poikia juominen”. Muiden haastateltujen lukiolaispoikien suhtautuminen aiheeseen on vähäeleisempää, he painottavat tilanteeseen sopivaa käyttäytymistä ja korostavat myös jatkojen olevan oikea paikka irrotteluun. Toisaalta yhdessä poikaryhmässä oltiin sitä mieltä, että tytöthän ne juhlissa vasta juovatkin.

OPETTAJAT VANHOISTA

Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla kouluilla valvonta juhlatilanteissa oli opettajien mukaan tiukentunut menneistä vuosista. Joillakin kouluilla oli hyvin selkeät toimintatavat ja käytännöt. Opiskelijoiden tavarat saatettiin esimerkiksi tutkia heidän saapuessaan tapahtumapäivänä koululle ja vain tietyt, helpommin valvottavat tilat olivat käytössä tanssien aikana. Opettajien mukaan opiskelijat tuntevat hyvin koulun käytännöt eikä niistä sen suuremmin nurista. Alkoholinkäytön koululla nähtiin vähentyneen.

N1: mut tällä hetkellä jos aattelee niinkun viime vuosina niin niin nimenomaan niihin päivätilaisuuksiin se ei tosiaankaan ole kuulunu että päivällä tanssitaan se on niinkun sitä koulukulttuuria ja alkoholi aika hyvin hyvin pientä osaa () jos ollenkaan

TULOKSET

N2: niin se on niin kova suoritus kun täälläkin on vielä semmoset suuret tanssit tuolla Ouluhallissa niin niitten on pakko pysyä hyvässä kunnossa ja olla tukkaa laittamassa aamuviideltä ja, kaikkea mut sitten niinkun raskaan tanssirutistuksen päätteks niin kyllähän ne sitten juhliin, ja oikein kunnolla että myöskin sitä rituaalisiirtymistä sitten, niinkun koulun vanhimmiksi oikeasti että

(OPETTAJARYHMÄ 2)

PENKKARIT

Toinen väittäjä kuului seuraavasti: ”Penkkareissa on hyväksyttyä olla vähän humalassa.” Penkkareihin lukiolaiset suhtautuivat eri tavoin kuin vanhojen tansseihin. Niihin liittyy koulun päättymisen, jota kuuluu juhlistaa. Seuraava aineistokatkkelma kiteyttää opiskelijaryhmissä nousseet ajatukset juhlien luonteesta.

T2: joo se on sitten taas vähän erilainen koska tuo on tuo vanhat on semmonen niinkun juhlallinen juttu mutta penkkarit on vähän enemmän sellanen-

T1: -ja kaikki on siellä muutenkin täysikäisiä

T?: niin silloin on kaikki täysikäisiä

T?: viimeistään

T4: ja vanhoissa tavallaan ollaan just se että ollaan kaikist just niinkun parhaimmillaan ja kauneimmillaan ja-

T2: -niin se on niin sellanen perinteinen juttu ja silleen

T4: niin sitten mun mielest siellä penkkareissa jo voi olla jo vähän silleen, se ei oo sitten-

H: - ei niin parhaimmillaan vai ((yleistä naurua))

T?: ei vaan silleen että se on enemmän semmonen hauska, tai semmonen rennompi

T3: sitten just että kaikki aina pukkeutuukin joksikin ihan, ouon näköiseksi ja tälleen mutta, niin mutta ei ehkä silloinkaan vielä silloin koululla.

(OPISKELIJARYHMÄ 4, OULU, TYTTÖRYHMÄ)

Penkkareihin kuuluu tietty karnevalismi; pukeudutaan hassuihin asuihin ja abeilla on oma erityinen ohjelmansa koululla. Juomisen suhteen edellä esitetyn katkelman osallistujien mielipiteet jakautuivat: jonkun mielestä rentoon penkkaritunnelmaan täysi-ikäisten kesken alkoholi sopii, ”voi olla jo vähän silleen”, toinen taas suhtautui asiaan varautuneemmin ”mutta ei ehkä silloinkaan vielä silloin koululla.” Karnevaalitunnelma tai ei, humalatilaa pitää lukiolaisten mielestä kuitenkin säädellä. Sääteilyllä haluttaneen välttää jo aiemmin mainittua mokaamista ja taata juhlan mukava sujuminen.

JUOMINEN AIKUISTUMISEN OSOITUKSENA JA KULTTUURISENA ITSESTÄÄNSELVYYTENÄ

Lukiolaiset tekevät puheessaan selvän eron ikäistensä juomisen ja niin sanotun teinikännäyksen välille. Nuorempana, eli yläasteikäisenä, haluttiin vain saada pää sekaisin, nykyään kyse on rentoutumisesta ja sivistyneestä illanvietttämisestä kavereiden kanssa. Tällaisten kommenttien yhteydessä kauhistellaan usein myös sitä, miten itseä kovin paljon nuoremmatkin jo juovat. Jaatinen (2000, s.3) on kuvannut nuorten päihteiden käytön määrittävän ”keinoksi olla aikuisempi ja kuulua vanhempien nuorten joukkoon”. Jaatisen mukaan nuorten päihteiden käytössä on myös moraalinen ulottuvuus. Tätä kautta voisi selittää nuorten tarvetta tuoda esiin huolestumistaan itseään nuorempien juomisesta: näin huomio kiinnitetään muuhun kuin omaan juomiseen. Oma juominen taas esitetään järkeväenä kohtuukäyttönä, ollaanhan ”jo miltei täysi-ikäisiä”.

Tämänkin tutkimuksen nuorten puheessa korostuu se, miten ollaan jo miltei täysi-ikäisiä ja näin ollen juominen kuuluu asiaan. Eräässä keskustelunpätkässä lukiolaistyttö esittää alkoholikäytön harjoittelun alaikäisenä olevan tarpeellista, jopa välttämätöntä: ”Niin ja sitten jos miettii sitä että, jos menis vaikka sitten kun täyttää kaheksantoista menis silloin ekan kerran vasta jonnekin baariin, sitten siellä vettäis jotkut ihan perseet ((naurahtaa)), niin onhan se silleen aika paha kun ei ois ollu mittään semmosta, aiempaa kokemusta --”. Toisaalta täysi-ikäisyys näyttäytyy puheessa paikoin miltei maagisena rajana, jonka jälkeen juominen ei ole enää niin houkuttavaa kuten seuraavasta aineistokatkelmasta käy ilmi.

TYTTÖ1: mulle on ainakin kaverit sanonu jotka on kaheksantoista et ei se oo enää hauskaa, sitten

H: ollenkaan enää ((naurahtaa))

TYTTÖ1: () on sanonu että ei se juominen enää oo hauskaa sitten kun kaheksantoista

TYTTÖ?: joo määkin oon kuullu

POIKA1: se on laillista niin se ei varmaan oo niin hauskaa

(OPISKELIJARYHMÄ 1, OULU)

Nuorten puheesta syntyy vaikutelma halusta ja kiireestä ehtiä irrotella ennen aikuistumisen tylsää iettä, joka vaanii jo täysi-ikäistymisen kynnyksellä. Edellinen keskustelukatkelma jatkuu kertomuksella ystävästä, joka täytettyään kahdeksantoista alkoi tehdä viikonlopun töitä taksikuskina maksaakseen asuntonsa vuokran ja näin ollen juhlimiselle ei ollut yksinkertaisesti enää aikaa ja se jäi kokonaan.

Lukiolaisten puheesta on löydettävissä sama juomisen pakko, jonka Jaatinenkin (2000, 18–19) on havainnut omassa tutkimuksessaan, tosin yläkoululaisten kohdalla.

Jaatisen mukaan: ”[nuorten] puheissa rakentuu pakottavia asetelmia, joiden mukaan juomatta oleminen on mahdotonta tai mieletöntä.”

P2: voiks sitä sanoo että juominen on sitten in, jos se on niin normaalia

P1: se vaan on, se vaan kuuluu elämään, jokkainen tulee vähintään vastaan joskus alkoholi (sanon loppu epäselvä)

P2: en mä niinkun usko että kukkaan pitää sitä trendinä juopottelua, että lähetään juomaan se on siistiä, tai sitten ei juuakkaan se ei oo siistiä

P1: se on vaan juomista

T2: ei sitä (ajattele) niin tarkkaan kun vaikka jostain, vaatteesta tai mistään

(OPISKELIJARYHMÄ 2, OULU)

Nuoret painottavat juomisen yleisyyttä ikäistensä keskuudessa: ”kyllä varmaan joku yhekskyt viis prosenttia lukiolaisista on ainakin [juo]”. Tässä kohtaa voidaan puhua joukkoharhasta, etenkin nuorten ajattelumaailmaan yleisesti kuuluvasta oletuksesta, että kaikki toimivat samalla tavalla.

ARKIPÄIVÄISTYVÄ KANNABIS

Ensimmäinen kannabiksen liittyvä väite kuului: ”Kannabiksen käyttö ei ole nykyään sen kummempaa kuin alkoholinkaan.” Lukiolaiset kokivat kannabiksen käytön yleistyneen ja arkipäiväistyneen. Mahdollisina syinä mainittiin muun muassa halpa hinta ja helppo saatavuus, kuten seuraavassa katkelmassa. Valtaosa opiskelijoista näkee yleisen suhtautumisen muuttuneen hyväksyvämmäksi, vaikkakin tekee silti selvän eron kannabiksen ja alkoholin käytön välille. Monella on tuttavapiirissään käyttäjiä, mutta kukaan ei mainitse käyttäneensä tai käyttävänsä itse. Keskustelussa ajaudutaan usein pohtimaan kannabiksen laillistamistematikkaa ja vertaamaan sen käyttöä alkoholinkäyttöön. Yleensä pojat pyrkivät tuomaan keskusteluun ”yleisesti tunnettuja faktoja” esim. ”Kannabiksen käyttö on yhtä yleistä kuin alkoholin vuoteen x mennessä.”

P2: niin no kyllä niitä löytyy ( ) niitä jotka viikollakin polttelee niinku ei ne piä sitä yhtään sen kummempaa kun alkoholi (yleistä myötäilyä), että se on, nykyään niin helposti saatavaa ja-

P1: -halapaa, riippuu

P2: en mä nyt tiiä siitä mutta, jos joku haluaa tota niin se, saattaa olla jopa vähän helpompaa kun alkoholin saaminen, ( ) tota helpottaa sen saamista ja sitten siitä tulee

TULOKSET

että se on semmonen, pieni este vaan hommata sitä niin, ei siitä tuu niin, haasteellista, että jotkut saattaa luokitella sen, tota-

P1: -paremmaksi kun alkoholin

P2: niin

H: mm, kuinka yleistä te ajattelette että se on, että poltetaan ennemmin pilveä

P1: "yleistä" ((painokkaasti)), ja yleensähan jotkut tekkee että ne polttaa pilvee sekä juo, se on yleisempää niinkun tälleen, sammaan aikaan molempia

T1: mun mielestä se on nytten aika, tai en mä oo kovin varma mutta mutta silleen vasta, vähän aikaa sitten tullu niin, niinkun tänne et se on ennen ollu semmonen, Etelä-

Suomen juttu tai tälleen, ja sitten nyt se on tullu tänne varmaan, jäädäkseen, tavaks

(OPISKELIJARYHMÄ 2, OULU)

Keskustelua jatkettiin väittämällä ”Kannabista polttavat vain tietynlaiset tyyppit.” Suhtautuminen käyttöön ja käyttäjiin vaikuttaa vaihtelevan sen mukaan, kerrotaanko lähipiirissä olevan käyttökokemuksia vai ei. Ne, jotka eivät henkilökohtaisesti tunne käyttäjiä, suhtautuvat kannabikseen kielteisemmin tai ainakin kokevat asian vieraaksi.

T4: niinku ( ) kaveripiirissä sitä niinkun ( ) vaik ite niin ehkä se on jotenkin, en mä tiedä, niin, et se et jos on jotain niinkun kokemuksii tavallaan siitä et jossain lähipiiris, on käytetty, en mä tiedä helpottaaks se jotenkin sen suhtautumist

(OPISKELIJARYHMÄ 9, VANTAA)

Kannabiksen käyttäjästereotypia rastapäisestä hipistä tunnistetaan sekä opettajien että oppilaiden keskuudessa. Tarkempi aineistosta koostettu kuvaus on seuraavanlainen: pilvenpolttajat ovat hippejä, villejä ja vapaita, joilla ei ole tulevaisuuden suunnitelmia. Ulkoiseen olemukseen kuuluvat rastat, maanläheiset vaatteet, samettihousut, sottaiset hiukset, ruutupaidat, roikkuvat housut ja risaiset kengät. Pojilla voi olla pidemmät hiukset ja vähän partaa ja viiksiä. Koulu menee huonosti, ollaan vähän rappiolla olevia renttuja. Musiikkimakuun kuuluu suomireggae ja räppi. Pyöritään toisten samanhenkisten kanssa. Tyypittely kiteytyy siis kolmeen tekijään, jotka ovat elämäntyyli, pukeutuminen ja samanhenkinen kaveripiiri. Osa haastatelluista pitää stereotypiaa edelleen päteväenä, mutta valtaosa kallistuu sille kannalle, ettei se päde; nykypäivänä ei voi esimerkiksi ulkoisesta olemuksesta tai harrastuksista päätellä, kuka polttelee.

OPETTAJIEN KANTA KANNABIKSEN YLEISYYTEEN

Opettajien mukaan kannabiksen käyttö tulee esille koulun arjessa lähinnä opiskelijoiden puheissa, mutta keskusteluissa mainittiin joitakin tapauksia, joissa koululla oli käyty kauppaa tai opiskelijan muiden ongelmien taustalta oli paljastunut pilvenpolttoa. Opettajat kokivat vastaamisen kannabismyönteisiin kommentteihin ajoittain vaikeaksi.

Opettajat näkivät kannabiksen käytön olevan vahvasti edustettuna mediassa ja viihteessä ja pitivät tätä osasyynä suhtautumisen arkipäiväistymiseen. Sekä opettajien että oppilaiden ryhmistä ilmaistiin lievää hämmennystä sen suhteen, miten kannabista kuvataan esimerkiksi amerikkalaisessa viihteessä. (Viitattiin esimerkiksi Weeds -tv-sarjaan, jossa perheenäiti kasvattaa kannabista elinkeinonaan.) Seuraavassa katkelmassa opettaja kuvaa oppilaiden kannabiksen käytölleen antamia perusteluja tai syitä.

N1: -- niinkun käsitys mulla on kans että, opiskelijat ajattelee että kannabiksen käyttö ei ole nykyään sen kummempaa kuin alkoholinkaan että, että ehkä tosiaan myönteisempää koska, voi poltella et vaan aamulla kouluun eikä tunnu missään, jos juot alkoholia niin voi olla krapula eikä pääse aamul tunneille, eli ( ) tämmösiä kommentteja on joskus tullu että, se on ihan ookoo, mikäs siinä, ( ) vaikka uniongelmainen joku opiskelija on saattanu sannoo että, no ( ) varmaan saa unen päästä kiinni että, että harva nuori sannoo että, joinpa pari paukkua että uni tulee että ((yleinen naurahdus)), että ihan siis, että uskon että tää pitää paikkansa, mutta se että kuinka yleistä se sitten on, ihan niinkun käytännön tasolla niin mä luulen et alkoholi on, yleisempää

(OPETTAJARYHMÄ 1)

RAITTIUS

"Juominen on out."

Ohjausryhmän keskustelussa päätettiin aineistonkeruussa lähestyä nuorten juomattomuusaihetta Jaana Lähteenmaan artikkelissaan "Jos juominen olisikin out?" (Lähteenmaa, 2007) käymän pohdinnan pohjalta. Esitetty väittämä selvästi hämmensi nuoria; miten juomisesta voisi sanoa sen olevan out? "Juominen vaan on" tuntui olevan yleisin kommentti aiheeseen. Alkoholinkäyttö näyttäytyi nuorten elämässä jonakin niin perustavanlaatuisena ja normaalina, ettei sen käytössä osattu ajatella olevan juurikaan trendejä tai muutoksia.

H: -- viidentenä väitteenä, esitän tämmösen että juominen on out

TULOKSET

T1: ei kait se tuu varmaan ikinä oleen out ((yleistä myötäilyä))

P1: ei siinä piä olla cool kun sitä juo se on vaan hauskaa pittää

P2: ihmiset on aikojen alusta lähtien kun on keksiny alkoholin niin juonu siitä lähtien tähän päivään asti ei kait se oo ikinä ollutkaan out

(OPISKELIJARYHMÄ 2, OULU)

Toinen juomattomuuteen liittyvä väittämä kuului seuraavasti: ”Opiskelijaporukoissa on helppo olla myös juomatta.”

T2: mutta siis, jos tossa puhutaan siitä että on helppo olla juomatta niinkun ollenkaan, ettei juo ollenkaan niin se on aika hankalaa, tai siis silleen

T3: silloin saattaa pudota siitä kaveriporukasta

T?: niin ja siis se että jos sä et ees lähe mukkaan

T3: niin ei kukaan sua ( ) siitä porukasta varmasti pudottas sen takia ettet nää juo mutta että, sitten, kyllä mulle ainakin tulis ihan tosi ulkopuolinen olo

T2: niin sitten ei pysty puhumaan niistä samoista jutuista tai siis silleen

T3: niin sitä silleen niinkun ( ) (-

T2: -siis en mä jotenkin ossaa olla niinkun selvin päin jos kaikki muut on ihan kännissä

T3: en määkään

(OPISKELIJARYHMÄ 5, OULU)

Nuorten keskustelussa näkyy perinteinen asetelma, jossa juovat ja raittiit viihtyvät omissa porukoissaan. Raittiita kuvataan hiljaisiksi ja epäsosiaalisemmiksi. Toisaalta tätä jaottelua myös kyseenalaistetaan kuvaamalla tilanteita, joissa porukat sekoittuvat. Keskusteluryhmiin osallistuneista nuorista myös osa kertoi, ettei käytä päihteitä. Nuoret korostivat lojaaliutta; ystävät pidetään mukana porukassa, vaikka he eivät osallistuisikaan juhlimiseen juomalla. Simosen (2007, 42–43) mukaan ryhmän tuttuus mahdollistaa juomattomuuden ja yksilölliset valinnat ja hän onkin kiteyttänyt asian myös tämän tutkimuksen havaintoihin sopivasti: ”Juomattomuus sidotaan kaveriporukan tuttuuteen. Jos ryhmä koostuu läheisistä kavereista, ei juomattomuuskaan muodostu ongelmaksi. Jos ei kuulu läheisesti ydinryhmään, liikkumavara juomattomuuden suuntaan on kapeampi.” Varsinaista painostusta juomiseen lukiolaiset eivät nähneet esiintyvän heidän ikäluokkansa parissa, kenties nuoremmilla. ”-- Mitä vanhemmaks tulee niin, niin ei siit tuu mitään haloota jos et sä juo.” Nuoret kuitenkin myönsivät, että monesti on vaikea olla juomatta, jos muut juovat; vaikka olisi alun perin suunnitellut olevansa juomatta, tulee seuran vuoksi helposti otettua.

TULOKSET

Nuoret, joilla oli raittiita ystäviä, mutta jotka itse käyttivät alkoholia, kuvasivat myös erilaisia illanviettotapoja. Seuraavassa katkelmassa tyttö puhuu ulkona käymisestä raittiin ystävänsä kanssa.

T2: on tai, mä oon ainakin tosi monesti ollu hänen seurana tai ketä nyt hänellä on myös ollu seuraa et just kun ei hän ei juo niin sit sillain et niinkun monesti on tehny itekin myös sen päätöksen et joo et, et ostaa just jotain limuu tai, jotain muuta ja juo sitä ja tavallaan niinkun, yhtä hauskaa mulla on ollu sillon kun humalas et ehkä oikeesti jopa "joinain kertoina voi sanoo et paljon hauskeempaa on ollu selvin päin" ((nauruisella äänellä))

(OPISKELIJARYHMÄ 9, VANTAA)

Tytön kuvauksen voisi tyypitellä kertomukseksi hauskanpidosta ilman viinaa. Aineistossa mainittiin myös porukalla urheilu ja pelailu ryyppäämiselle vaihtoehtoiseksi tavaksi viettää vapaa-aikaa. Toinen juomattomuuden tyypillinen kertomus on kuvata henkilöä, joka ei tarvitse alkoholia ollakseen sekaisin; asenne ratkaisee. Toisessa opiskelijaryhmässä pojat kertoivat kaveristaan, joka on porukassa eniten sekaisin ilman viinaa.

P2: -niin siitkin on hyvii esimerkkejä vaan siit tunnelmasta-

P3: niin set siit tunnelmasta nimenomaan et ei se vaadi aina sitä viinaa ja, alkoholi et

P4: ( ) just silleen ett yks, oikein hyvä ystävä niin se lopetti niinkun kaiken päihteidenkäytön ((P?: oi jestas)) lähes ( ) tota puolisen vuot sitten silti niinkun edelleen se, ollaan just pippaloitsemas niinkun muut on ihan älyttömis ( ) ja sit se on silleen noniin nyt lähetään vielä ulos mennään mennään ( ) tutkii näit paikkoja

P?: se on eniten sekasin

P4: se on sekasin niinkun ihan millon vaan ja aamul kaikki muut on hirvees krapulas ja se on silleen "nyt lähetään ylös ulos jeejee"

(OPISKELIJARYHMÄ 8, VANTAA)

Jaatinen (2000, 64–66) pohti oman yläkoululaisten juomista käsittelevän aineistonsa kohdalla, miksi nuorten on vaikeaa ellei mahdollonta tuottaa kuvausta alkoholittomista juhlista. Hän kuitenkin löysi ysiluokkalaisten poikien kuvauksen alkoholittomista juhlista ja tulkitsi sen kertovan siitä, miten "iän mukana kypsyy varmuus omasta valinnan vapaudesta" (emt.,70).

VALISTUS

Edellä käsiteltyjen väittämien jälkeen ryhmäkeskusteluissa käytiin vielä läpi opiskelijoiden kokemuksia koulun päihdekasvatuksesta. Haastattelija kysyi nuorilta myös, miten he toivoisivat päihdeasioita käsiteltävän koululla.

T3: ehkä niinkun valistus jotenkin niinkun ihmisten asenne on siihen et jos on sillain et nyt auditoriossa on alkoholi ja tupakkavalistus ja sit kaikki yhdessä parijonossa sinne niin se ei niinkun ehkä oo ihmisille semmonen et jee otanpa tästä kaiken, irti vaan sitä ei niinkun, en tiedä miten siit saa niinkun ehkä niinkun lukiolaisille semmosen

(OPISKELIJARYHMÄ 9, VANTAA)

Päihdekasvatus kuvataan pääosin hyvin perinteisenä valistuksena: tupakka- ja alkoholiluentoina, joissa käydään läpi aineiden haittavaikutuksia ja varoitellaan niihin sortumisesta. Valistusta pidetään tylsänä ja propagandana eli liian suorana mielipiteisiin vaikuttamisyriyksenä. Valistusta muistetaan olleen lähinnä yläasteaikoina, mutta lukiossa ei juurikaan. Joitakin teemapäiviä ja terveystiedon tunnit mainitaan.

T2: niin tai silleen ettei kukkaan väen vängällä yritä tuputtaa jotakin ajatusta, vaan silleen että jokkainen voi ajatella sen asian miten sitten loppujen lopuksi haluaa, mutta niinkun että semmonen väen vängällä tuputtaminen on tosi ärsyttävää ja siitä ei oikeestaan niinkun oo mittään hyötyä ees

(OPISKELIJARYHMÄ 4, OULU)

Kysymys siitä, millaista päihdevalistuksen sitten pitäisi olla, tuntuu nuorille hankalalta. Edellä kuvattu perinteinen malli tuntuu olevan ainut nouseva mielikuva. Valistusta ei osata nähdä muuna kuin luentoina ja tiedon tarjoamisena. Kun asiaa avattiin haastattelijan toimesta enemmän, nuoret pitivät avointa keskustelua hyvänä, mutta esittivät myös reunaehdoja sen onnistumiselle kuten liian suuren ryhmäkoon. Nuoret kaipaivat valistukseen käytännönläheisyyttä, josta esimerkkinä mainittiin häkämittaukset ja kuvat nuuskaajan suusta. Nuorten toiveet päihdekasvatuksen laadusta tuntuvat tiheän draamaa ja shokkiefektejä, kun he puhuivat kokemusasiantuntijoista ja hätkähdyttävistä kuvista. Toisaalta on luonnollista, että valtavan mediavirran äärellä kasvanut sukupolvi kaipaa enemmän kuvaa ja videoita kalvosulkeisten sijaan.

KOULUN LINJA

P1: no toi just penkkarit mä melkein veikkaan et opettajat ehkä kattoo vähän kaikkialla vähän sormien läpi sitä

T1: niin () mä en oo ihan varma että tos on, () kun () () pihalle, niin ne on varmaan, niinku jois, oliko tos juomas joku tyttö, että niinkun () tyttö, et se ois niinkun vetäny jotain alkoholi siinä ja sit siinä oli toi yks opettaja mut se ei sanonu niinkun mitään, en mä sit tiedä et oliko se niinkun alkoholi mitä se joi

H: mm

P1: hyvin todennäköisesti

T1: mut ei se niinkun sanonu mitään

(OPISKELIJARYHMÄ 7, VANTAA)

Koulun linja suhteessa alkoholinkäyttöön näyttäytyy nuorten puheessa jokseenkin epä-johdonmukaisena. Edellisessä katkelmassa opiskelijapoika arvelee opettajien katsovan penkkarijuhlinta ”vähän sormien läpi”. Tyttö täydentää tätä näkemystä kertomalla esimerkiksi tilanteen, jossa oppilas oli mahdollisesti nauttinut alkoholia opettajan puuttumatta tilanteeseen. Hän tosin epäröi, ettei tiedä ”olisiko se niinkun alkoholi mitä se joi”, johon keskustelun aloittanut poika toteaa, että ”hyvin todennäköisesti.” Tyttö toistaa aiemman kommenttinsa tilanteesta ”mut se ei niinkun sanonut mitään” korostaakseen havaintoaan opettajan toiminnasta. Toisaalta keskustellessaan vanhojen tansseista sama ryhmä uskoi koulunsa opettajien puuttuvan juomiseen, mikäli he sitä havaitsevat. Esimerkistä käy ilmi, että huolimatta omasta suhtautumisestaan alkoholin käyttöön, nuoret odottavat aikuisten puuttuvan asiaan ja ylläpitävän rajoja. Epäilemättä osa opettajista ottaa myös täysi-ikäisten tai sitä lähentelevien oppilaidensa päihteiden käyttöön välinpitämättömän linjan, eikä usko omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa asian suhteen. Kaikissa opettajaryhmissä mainittiin kuitenkin koulujen ottaneen joitakin vuosia sitten tiukemman linjan nuorten juhlintaan. Esimerkiksi yhdellä koululla vanhojen tanssien yhteydessä opiskelijoiden tavarat tutkitaan koululle saapuessa ja toisella taas opettajat kiertävät koulua ”vahtivuoroissa”.

OPETTAJIEN VASTUU

Opettajien kanssa käytyjen keskustelujen viimeisenä väittämänä esitettiin: ”Opettajat eivät ole millään lailla vastuussa oppilaiden alkoholinkäytöstä.” Väittäminen oli tarkoituksella muotoiltu kärjistäväksi keskustelun herättämiseksi.

H: -- opettajat eivät ole millään lailla vastuussa oppilaiden alkoholinkäytöstä

TULOKSET

N?: väärin

N2: on varmastikin, siis tota mä just mietin sitä et esimerkiks niinkun se on ihan semmonen ylipäänsä asennoituminen ja muu sellanen johon esimerkiks juuri niinkun äidinkielenopettajana voi esimerkiks vaikuttaa niin että neloskurssis tehdään mainosanalyysijä, niin siinähan voi keskustella esimerkiks miten alkoholia mainostetaan ja muutakin ( ) jos haluaa, ja ylipäänsä se et jos ne heittää just jossain runoanalyysis jotain niinkun huumejuttua niin miten mä suhtaudun siihen ja näin niin kyl mun mielestä ne on sellasia niinkun koska niinhän ihmisiin vaikutetaan eikä niin et menee suoraan sanomaan et älä juo vaan nimenomaan sillä niinkun ikään kuin salakavalammalla tavalla

N1: ja ( ) vois ajatella et se kuuluu tohon meidän kasvatustyöhön täällä

N2: kyllä ( ) kuuluu kyllä

N1: ehdottomasti

(OPETTAJARYHMÄ 3)

Yllä olevassa aineistokatkelmassa opettaja kuvaa konkreettisia mahdollisuuksia käsitellä päihteitä normaalin koulutyön ja aineenopetuksen yhteydessä; äidinkielen tunneilla voidaan esimerkiksi tehdä mainosanalyysia alkoholimainoksista. Lisäksi keskeistä on se, miten opettaja suhtautuu tunneilla tehtyihin päihdeaiheisiin ”heittoihin”, oppilaiden kommentteihin. Näissä tilanteissa on mahdollista vaikuttaa oppilaisiin epäsuorasti eli ”salakavalammalla tavalla”.

Vastuu näyttäytyi hieman problemaattisena asiana opettajien puheessa. Oli selvää, että koulun tapahtumista vastataan kuten myös oppilaan yksityiselämästä, jos se alkaa vaikuttaa koulunkäyntiin. Toisaalta keskusteltiin myös kasvatusvastuusta, jonka osa nosti hyvin keskeisenä esiin. Esiin nousi myös kantoja, joissa haluttiin myös rajata vastuuta (”Jokainen on viime kädessä vastuussa itsestään.”) Tältä osin käydään varmasti ikuista rajanvetoa siitä, miten vastuu kasvatuksesta jakautuu kodin ja koulun välillä. Keskusteluissa pohdittiin myös oman esimerkin vaikutusta vaikkapa sen suhteen, miten alkoholikäytöstä puhuu oppilaiden kuullen. Vastuukysymykset päihteiden käytön suhteen muuttuvat kimurantimmiksi, kun oppilaat täysi-ikäistyvät ja saavat näin ollen lain puitteissa hankkia ja nauttia alkoholia ja tupakkaa. Seuraavassa melko pitkässä katkelmassa eräs opettajista kuvaa ajatuksiaan opettajan vastuusta päihdekysymysten suhteen.

N2: mä koen tän tosi tärkeänä kysymyksenä että mä en tiedä miten täs on eroja niinkun, oppiaineitten eri opettajilla että mitä sä niinkun, opetat mutta mä jotenkin mun aineissa oppilaat aika usein mua lähestyy ja juttelee omista asioistaan ja mä koen niinkun olevani tosi paljonkin vastuussa siitä että jos mä huomaan että jollakin on

TULOKSET

niinkun oikeesti ongelmia, mitä tahansa ongelmia niin kyllä mä aika helposti vedän hihasta ja kysyn et mistä on kyse sieltä voi ensin tulla yks asia sit sieltä voi tulla joku toinen asia ja sitten sieltä tulee kolmas asia ja sit sieltä tulee niinkun rypäs jotain muuta sitten että mun mielest just se että meillä on oppilashuoltoryhmä, mut kyl mun mielest kaikkien opettajien pitää olla niinkun hereillä, että jotenkin se, että miten se nuori voi kun ne oikeesti osa nuorista voi tosi huonosti ja erilaisista syistä et siellähän voi olla niinkun, oppilaitten alkoholinkäyttö mut siellä voi olla vanhempien alkoholinkäyttö joka johtaa lapsi sairastaa vanhempiensa elämää sitten koulussa ja et se alkoholi on kuitenkin niinkun, Suomessa joka kymmenennen niinkun joka kymmenes lapsi elää alkoholitiperheissä, onhan se hirvee määrää, ja tota mä jotenkin kyllä, koen sen niin että, et just nää tämmöset poissaolot että ollaan, ja tietään että ollaan alkoholin takia pois tai tai muuta vastaavaa niin kyllähän niistä pitää puhua ja pitää kysyä koska muutenhan ne on sallittuja ja tietyllä tavalla myöskin kyllä meidän täytyy opettajien olla, välittäviä oikeesti että meille voi tulla puhumaan koska tää on niin, kylmä ja suorituskeskeinen tää yhteiskunta että jos ei täällä kukaan oo lämmin eikä semmonen että välitä, niin sitten ei niillä oo turhan paljon niitä aikuisia.

(OPETTAJARYHMÄ 2)

Edellä esitettyä katkelmaa voidaan pitää aihepiiriin aktiivisesti suuntautuneen opettajan kannanottona. Keskusteluryhmissä oli eri aineita opettavia opettajia, joista kaikki eivät kokeneet päihdeasioiden käsittelyä tai esille ottamista yhtä luontevana. Tämä saattoi johtua esimerkiksi opetettavasta aineesta, jonka yhteyteen päihdeasioiden ei katsottu kuuluvan.

Opettajaryhmien kanssa keskusteltiin myös siitä, millaista tukea he kaipaisivat ehkäisevän päihdetyön tekemiseen. Opettajat kaipasivat ajantasaista tietoa nuorten päihdeiden käytön nykytilasta ja koulutusta päihdeasioiden käsittelystä niille, joiden aineyhdistelmään ei ollut opettajankoulutuksen aikana sellaista kuulunut. Valistusmateriaaliin kaivattiin enemmän kertomuksia, elokuvia ja toiminnallisempia kasvatustermineitä kuten työpajoja ja teemapäiviä. Samoin kuin opiskelijat, osa opettajista kaipasi sävyttäviä ja pysähdyttäviä menetelmiä ehkäisevään päihdetyöhön.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Edellä esitetyt havainnot ovat yhteneväisiä sen kanssa mitä Jaatinen kirjoitti jo vuonna 2000 (s.146): ”Nuorten puheiden mukaan valistus sellaisenaan kuin he sen ovat kohdanneet, ei palvele heidän tarpeitaan. Se ei kohdistu siihen kohtaan, joka nuorten puheista nousee keskeiseksi heidän päihdekulttuurinsa synnyssä. Vahvimmaksi tekijäksi nousee monissa kohdin nuorten keskinäinen tapa olla ja luoda merkityksiä ja arvostuksia.”

Opettajat kertoivat keskusteluissa kaipaavansa muun muassa ajantasaista tietoa nuorten päihteiden käytön nykytilasta. Tällaista tietoa on saatavilla esimerkiksi Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen vuosittaisen Kouluterveyskyselyn ja Sosiaali- ja terveysministeriön joka toinen vuosi teettämän Nuorten terveystapatutkimuksen kautta. Ongelmana lienee ajan löytäminen tutkimustuloksiin perehtymistä varten.

Jaatinen (2000) havaitsi tutkimuksessaan, etteivät nuoret käsittele juomisen seurauksia tai sen herättämiä omia psykologisia reaktioitaan. Hän ehdottaakin, että juomistilanteiden käsittely ja seurausten työstäminen voisi olla yksi avainkohta nuorten päihteiden käyttöön vaikuttamisessa. Ajatusta tukevat myös Maunun (2011) havainnot nuorten juomistilanteiden kuvauksista: huonoiksi puoliksi esitettiin nimenomaan mahdollisesti aiheutuvat sosiaaliset ongelmat.

Kuten nykyään niin monen asian, myös päihteiden kohdalla medialukutaidon ja lähdekritiikin harjoittamisen taidot korostuvat. Lukiolaiset – etenkin pojat – viittaavat monessa kohtaa keskusteluja joistakin lähteistä peräisin oleviin faktatietoihinsa alkoholin- tai kannabiksen käytöstä. Sitä mistä medioista nämä tiedot ovat peräisin, he eivät yleensä mainitse.

Käytännön suosituksia päihdeasioiden käsittelemiseen lukioissa ollaan työstämässä Lukio-hankkeen puitteissa vuoden 2013 aikana. Kolme tähän mennessä keskeiseksi nousutta tekijää ovat:

- päihdeohjelman laatiminen koululle
- koulun oman linjan muodostaminen: keskustelu asiasta ja toimintatapojen määrittely ja ylöskirjaaminen sekä
- ehkäisevän päihdetyön näkeminen laajemmin osana yleistä hyvinvointia.

Opettajakunnan ja koulun muun henkilöstön kesken olisi hyvä käydä keskustelua vastuukysymyksistä; kenelle päihdekasvatus koulussa kuuluu? Osallistuvatko siihen kaikki kykyjensä mukaan vai valitaanko tietyt henkilöt vastaamaan aiheen käsittelystä koululla?

Markku Soikkeli (2011, 29) painottaa koulujen oman osaamisen kehittämisen merkitystä päihdekysymysten suhteen. ”Yhteistyö ulkopuolisten palveluntarjoajien kanssa voi täydentää muttei korvata koulun omaa panosta. Asian tulee olla viime kädessä koulun itsensä hallussa. Yhteistyön tulee siksi myös olla sellaista, että se kehittää koulun omaa kykyä antaa päihdekasvatusta ja käsitellä päihdekysymyksiä eikä pyri korvaamaan sitä.”

LIITE 1.

KESKUSTELURUNKO

Esitän joitakin päihteiden käyttöön liittyviä väitteitä.
Viimeinen väittäjä eri opiskelijoille/opettajille.

VÄITTÄMÄT

”Juominen ei kuulu Vanhojen juhlallisuuksiin.”
”Penkkareissa on hyväksyttyä olla vähän humalassa.”

”Kannabiksen käyttö ei ole nykyään sen kummempaa kuin alkoholinkaan.”
”Kannabista polttavat vain tietynlaiset tyypit.”

”Juominen on out.”
”Opiskelijaporukoissa on helppo olla myös juomatta.”

Lopuksi: Millaista koulun päihdekasvatus on ollut?
Millaista toivoisitte sen olevan?

”Opettajat eivät ole millään lailla vastuussa oppilaiden alkoholinkäytöstä.”

Lopuksi: Millaista tukea/välineitä tarvittaisiin ehkäisevään päihdetyöhön koululla?

TEEMAT

Lukiolaisten juhlat

Kannabis

Raittius

Opettajien asenteet ept-työhön

LÄHTEET

- Aalto, S. (1999) *Suuri perinnekirja. Suomalaista juhlaperinnettä ennen ja nyt*. Karisto Oy: Hämeenlinna.
- Jaatinen, J. (2000) *Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekuulttuurinsa kuvaajina*. Stakes, Raportteja 251.
- Kouluterveyskysely 2011*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lähteenmaa, J. (2007) Jos alkoholinkäyttö olisikin ”out”. Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.) *Nuoret ja alkoholi*. Alkoholi- ja huumeututkijain seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 75. Hakapaino Oy: Helsinki.
- Maunu, A. (2011) *Leiskaa steissillä, romanssi mökillä. Pääkaupunkiseudun ammattiin opiskelevien ja lukiolaisten juomisen sosiaaliset motiivit ja juomisen koetut haitat*. Elämäntapaliiton julkaisu.
- Nuorten terveystapatutkimus 2011*. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2011. Helsinki 2011. 85 s. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:10.
- Saarikoski, H. (1994) *Kouluajan kivoin päivä. Folkloristinen tutkimus penkinpainajaisperinteestä*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 617. Tammer-Paino Oy: Tampere.
- Simonen, J. (2007) Nuorten juomisen sosiaalisuuden lajit. Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.) *Nuoret ja alkoholi*. Alkoholi- ja huumeututkijain seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 75. Hakapaino Oy: Helsinki.
- Soikkeli, M., Salasuo, M., Puuronen, A. & Piispa, M. (2011) *Se toimii sittenkin – kuinka päihdevalituksesta saa selvää*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimuseura, julkaisuja 116.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 6. painos. Tammi, Helsinki.

**LUKIO-
HANKE**

